

ZÖLD SIMLÉ- DERES SAPKA, SÁRGA REPÜLŐ

– részlet a *Legkisebb közös többszörös* című regényből

Egyedüli gyerek vagyok.

Meglehetősen hosszú idő telik el, amíg erre rádöbbenek, mivel mindig sokan vannak körülöttem.

Ott van például anya.

Anya mindig otthon van. Egészen addig legalábbis, amíg el nem kezd dolgozni segédként Markkanen Irja boltjában, én pedig óvodába kerülök.

Anya hétköznapi is fehér csipkeblúzt hord, bézsszínű gombokkal.

Anya általában rádiót hallgat vagy orosz mozgalmi dalokat énekel, mivel fiatal korában a Finn–Szovjet Társaság Progamegyüttesének tagja volt.

Sirpakka is tagja volt az együttesnek, ezért is engedi be őt anya, bár Sirpakka mindig részeg, ami pedig nem illik egy nőhöz.

Sirpakka Varkaus városába való, akárcsak anya. Csak éppen Sirpakka teljesen lezüllött, anya pedig nem.

Sirpakka dobozban hoz virágot anyának, és amikor anya a konyhába menve kibontja a dobozt, egy megbontott üveg Koskenkorva vodkát talál benne.

Sirpakka egyedül iszogatja a vodkát, anya pedig a kanapén ülve folyton az órára pillantgat, és azon izgul, vajon elmegy-e Sirpakka, mielőtt apa hazaér az irodából.

Apa legtöbbször a családnevén emlegeti Sirpakkát: Ronttonen.

Apának sűrű göndör haja van és gyapjúszvettre, amire nagymama szarvasokat varrt.

Apa a Finn–Szovjet Társaság irodájában dolgozik.

Apa hétvégeként szovjet filmekkel járja az országot, hogy a finnek is valós információt szerezhessenek a szocializmus vívmányairól és hasonló dolgokról.

Ulla néni sokat jár hozzánk.

Ulla néninek gyönyörű, zöld műszörme kabátja van.

Ulla néni fekete bársonysapkáján arany színű csillagok ragyognak.

Ulla néni is leginkább akkor jön hozzánk, amikor apa nincs otthon. Apa és Ulla néni nincsenek túl jóban, mivel Ulla néni azért szavazott a jobbközép Kokoomus Párt egyik jelöltjére, mert annak szép barna szeme volt.

Ulla néni anya nővére.

Hozzánk különben sok vendég jár, és a legtöbbjüket az sem zavarja, hogy apa otthon van.

Gyűlésvendégekből van a legtöbb.

A gyűlésvendégek idegesítőek, mert a gyűlésen jegyzőkönyvet kell írni az egyetlen asztalunkon, és a gyűlés ideje alatt csendben kell játszani és egyedül.

A gyűléseken mindig egyedül én vagyok gyerek, de az egykeség nem ezt jelenti, hanem ennél sokkal bonyolultabb és komolyabb dolog.

Mert például amikor a Progamegyüttes régi tagjai jönnek családotul látogatóba, vagy a Sebességbajtársak varróköre vagy apa rokonai, sok gyerek megfordul nálunk, de én mégis egyedüli gyerek maradok.

Egyedüli gyereknek lenni például azt jelenti, hogy az udvaron úgy teszek, mintha irigyelném a többiek vasárnapi sétáját; vagy

azt, hogy nem kell vasárnap nyolckor kelnem és vasárnapi iskolába mennem, mivel sem apa, sem anya, sem pedig én nem hiszünk semmiféle vasárnapi iskolában. Én mindent megkapok, amit szeretnék, és senkivel nem kell osztozkodnom például az udvaron, ezért fennáll annak a veszélye, hogy önző és csak a saját hasznát leső felnőtt lesz belőlem.

Sőt, ez tulajdonképpen elkerülhetetlen.

Anyáról azt mondják, hogy fiatal és szép, és ezzel én is egyetértek.

De azt is mondják, hogy anya annak köszönheti a fiatalságát és szépségét, hogy csak egy gyereket hozott a világra.

Apáról azt mondják, hogy jóképű férfi és példás családapa, akit nem érdekel az ital.

Ezzel is egyetértek, de aztán olyasmit hallok, hogy apa nem boldogulna például egy verekedésben olyan igazi férfiakkal, akik szombatonként, szauna után megverik a feleségüket és a gyermekeiket, mivel harcoltak a háborúban és egy repeszdarab eltalálta a fejüket.

Erre a repeszdarab- és háború-dologra rákérdezek otthon, aztán a többiekhez visszatérve beszámolok arról, hogy bizony apa is részt vett a háborúban tüzerként a suomenlinnai parti őrségnél, de nem sebesült meg, hála Sztálinnak és annak, hogy a Szovjetunió számára fontosabb volt megnyerni a háborút, mint legyőzni a jelentéktelen kis Finnországot.

Aztán az udvaron azt hallom, hogy a Szovjetunió, már bocsánat, de nemhogy legyőzte volna, hanem egyenesen veszített Finnországgal szemben, és olyasmi, hogy tüzéség, még csak nem is létezett.

Így aztán ismét én leszek egyedül olyan gyerek, akinek az apja egyetlen fontos harcban sem vett részt.

Jóval később megtudja, hogy az apja is egyke.

De előtte még le kellett nyelnie azt a megrázó ténytet, hogy az apja is volt valaha gyerek.

Az pedig már teljesen meghaladta az erejét, hogy a nagymama sem nagymamának született, hanem anya volt, mégpedig az apjának az anyja.

A nagymamaság és az anyaság előtt pedig nagymama is gyerek volt, valakinek a lánya.

A kalliói általános iskolában készült képen azonban nagymama mégiscsak nagymamának néz ki a nagy orrával és a csipkegallérjával, bár igaz, ami igaz, aprónak és fiatalnak.

De az a kövér lény ott a keretben, a hosszú szárú cipőjével, a kopasz fejével és duzzogó arcával a kanapén ülve mégsem lehet az apja, mivel az ő apja sudár, vidám és göndörhajú.

Nagymama fényképalbumában sok kép van egy hajszalagos kislányról, aki olyan bő valamit visel, hogy nem is tudja eldönteni: nadrág-e vagy szoknya.

És amikor nagymama elmeséli, hogy az ott a képen nem egy kislány, hanem az apja, akkor meglepetésében csak úgy kapkodja a levegőt, mivel ekkor még nem tudja, hogy nagymamának és nagyapának volt egy lányuk is apa születése előtt, aki két éves korában meghalt, és akit apa kisgyerekkorában hajszalagosan és szoknyásan volt kénytelen helyettesíteni. És majd csak jóval, de jóval később tudja meg, hogy az apjának és az anyjának még az ő születése előtt volt egy fiuk, aki négynaposan meghalt.

Fiú szeretnék lenni.

Sokáig nincs is ezzel semmi probléma.

Állva pisilek, amikor senki nem látja, pedig elég kényelmetlen.

A hajam olyan vékony, hogy egészen rövidre kell vágni, és amikor füttyölni, káromkodni és köpködni is megtanulok, sokszor fiúnak néznek, nyáron legalábbis, amikor szabad rövidnadrágban járnom.

Utálok a lányokat, nem is ismerek egyet sem.

A legjobb barátaim, Alf, Reiska és Risto boldogan vállalják az anya szerepét, amikor papás-mamásat játszunk.

Én az apa vagyok. Reggel munkába megyek, ahol szovjet filmeket vetítek, és hazajövök, amikor Alf, Reiska vagy Risto elkészült az ebéddel.

Ha nagy leszek, apa leszek.

Ulla néni mesélte, hogy kislánykorában ő is fiú szeretett volna lenni.

De anya és nagymama hajcsavarókat tesznek a vékony hajamba, kikeményített köténykéssel és fodros, virágmintás ruhácskákkal kínoznak.

Apa levelező tagozaton végzi a kereskedelmi főiskolát és azt szeretné, ha belőlem olyan nő lenne, amikor nagy leszek, aki lepipálja a férfiakat: bányamérnök, a kereskedelmi tudományok doktora vagy hidegvérű üzletasszony, mint például az a Hella Wuolijoki nevezetű fakereskedő nő, aki baloldali gondolkodású asszony, és akinek a BMW-jét apa vezeti, mígnem megvásárolja tőle.

Nagyapa szerint a gyereket nem szabad kínozni.

Ha a gyerek fiú szeretne lenni, akkor legyen fiú.

Nagyapa az, akitől azt a zöld simléderes sapkát kapom, amelyen elöl egy sárga műanyag repülő van. Ebben biztos vagyok.

Nem szeretem az új ruhákat.

A butikok félelemmel töltenek el. Félek a butikoktól.

Amikor új kabátot vagy síruhát próbáltatnak fel velem, sírva fakadok.

– Mi van már megint?! – kérdezi apa. Mire anya:

– Ne most!

Évekig nem visznek butikba.

Cipőboltba igen, de az nem kelt bennem olyan szinten félelmet, mint a butik vagy a borbély vagy a fényképész. Vagy az óvoda.

A cipőboltban a lábat be kell tenni egy röntgengépbe, amelyik azt méri, hogy a láb megfelel-e a megvásárlandó cipőnek.

A röntgengépben látszanak a láb csontjai.

Valahonnan ruhák kerülnek hozzánk.

Amikor Pollariék járnak nálunk vendégségben, az is előfordul, hogy a mosogatóra váró kávéscsészék és kuglófos tányérok mellett virágok, ruhácskák és köténykések is maradnak utánuk.

Tudom, hogy a köténykések az unokatestvéreméi, Helenáéi voltak. Miután Helena már

kinőtte őket, Kaarina néni, Helena anyja, véletlenül nálunk hagyta őket.

De azt senki nem tudja, hogy Helena az egyedüli ember a világon, akinek a köténykékét hajlandó vagyok fölvenni.

Helena köténykéjének mosószer- és vasalás-illata van, de azt senki nem is sejti, hogy emellett Helena-illatuk is van.

Helena a legmosolygósabb és leggöndörhajúbb ember, akit ismerek.

Helena az általam ismert emberek közül a legokosabb.

Helena tud rajzolni, Helena arcán gödröcskék jelennek meg, amikor mosolyog, és Helenának van humorérzéke.

Nagyapa minden más kislánynál jobban szerette Helenát, mesélik.

Mielőtt én megszülettem, legalábbis.

Helena szeretnék lenni.

De belőlem soha nem lehet Helena, mivel a hajam sötét színű és gödröcskéim sincsenek.

Helenának azonban nincs zöld simléderes sapkája.

Nekem pedig van.

Egyik nap egyszer csak ott feküdt az asztalon egy serpenyő májas és a kenyeres kosár között.

A simléder fölött egy sárga repülő: igazi műanyag!

Ez egy fiús sapka, efelől kétség sincs.

És az enyém, hiszen apának túl kicsi, anyának pedig biztosan nem kell egy fiús sapka.

Régóta szerettem volna simléderes sapkát, akárcsak bőrbetétes térdnadrágot, játékpisztolyt, vízipisztolyt, nyilat vagy lábbal hajtható autót. De ezeket soha nem fogom megkapni.

A sapka viszont az enyém.

Értem van.

Felteszem a fejemre és megnézem magam a tükörben.

Hiba volt.

Mert akkor történik benne valami.

Ezt abból látja, hogy anya nem szól semmit. Sem apa, sem nagymama, senki, még Ulla néni sem.

Érzi, hogy a sapka veszélyben van.
 Ezért aztán alaposan szemmel tartja.
 Reggelente rögtön a fejére teszi.
 Sapkával a fején eszi a kását a konyhában.
 Sapkával a fején ül a konyha ablakában, és hajigálja ki az ablakon a kolbász bőrét, míg anya ki nem parancsolja az udvarra játszani.
 És amikor a délutáni alvásra kerül a sor, a sapka ott fekszik mellette a párnán, ő pedig ernyedten simogatja a zöld, puha anyagot és a sárga repülő éles műanyag peremét.

De a sapka a szigorú szemmeltartás ellenére is eltűnik.

Keresem a sapkát a kalapos polcon, az ágy alatt, a konyhaszekrényben, de nem találok.

Senki nem segít, és rosszat sejtve kezdem megérteni, hogy a sapka odalett, örökre.

– De hát úgylis olyan fiús volt – vigasztal anya.

– Az udvaron kinevetik az ilyen lányokat – teszi hozzá apa.

– Elvitte a Krampusz, hiába is keresed.

Ez meg Ulla néni.

Ezt a Krampuszt már ismeri.

Ez ugyanaz a Krampusz, aki elvitte a cumit és meghozta az első emlékképet.

Kétéves vagyok, de én magam ezt nem tudom.

Ülök egy lavór meleg vízben a földön.

A kályhában tűz duruzsol; nagymamánál vagyunk.

Shoknyák és nadrágok suhannak el melletttem, és egy nagy, szőrös lény is, akit kutyanak, avagy Tepsinek hívnak.

Meg-megnyalogat, ahogy elmegy melletttem. Rossz szagú a lehelete.

Nem ismerhette a kutya szót, azt sem tudhatta, mi az, hogy kályha és tűz. De érezte őket.

Ennek az emléknek igaznak kell lennie.

A meleg szappanos víz, a duruzsoló tűz, a lépések és a beszédfoszlányok boldog állapottá vegyülnek.

Tele van a szám; régi, használt gumiút érzek. A cumit lyukasra rágtam. Vérvörös

színű és az oldaláról meleg nyál folyik az államra, majd a hasamon át a szappanos vízbe.

Valahonnan egy kéz érkezik. Felülről jön, mint majdnem minden az életemben.

A kéz kiveszi a cumit a számból.

A szoknyák és a nadrágok falként tömörülnek körülöttem, a cumi kézről kézre vándorol közöttük.

– Cumi! – sikoltok fel és nyújtom is a kezem, de csak egy idegen, kék, kemény cumit kapok.

A konyhaszekrény ajtaja kinyílik, és én látom, amint a cumi eltűnik a sötétben.

Egy koppanás hallatszik csak.

Aztán csend.

– Elvitte a Krampusz – szólal meg nagymama.

Ez a Krampusz mindig olyasvalami után sóvárog, ami fontos az embernek. Olyan fontos, hogy nélküle már élni sem tud.

Ez a Krampusz a vágyak és a pótszerek végtelen sivatagát hagyja maga után.

A kék és kemény cumit soha nem tudtam igazán megszokni: soha nem melegedett fel a számban, és kemény széle nyomta az orrom.

Apa, anya, Ulla néni, nagypapa és nagymama elégedettek voltak gyereknevelési fortélyukkal.

– Seperc alatt sikerült leszoktatni a cumiról.

És a cumiról valóban, de a simléderes sapkáról nem.

Természetesen az elveszett cumi is állandó pótszert kívánt: rágós, nyúlós karamellát; kemény rágógumit; hosszú, nedves csókokat;

üvegből ivott sört és végül cigarettát, amelyből később felszínes és élvezetes függőség alakult ki.

De a simléderes sapkát semmivel nem lehetett pótolni.

Az elveszett sapka újabb sapkát kívánt, és már az első fizetéséből egy kemény és kényelmetlen kék-fekete csíkos simlédereset vett, olyat, ami a vasutasok sapkájára emlékeztet.

Pufók, pattanásos kamasz, és csak a fényképeket nézegetve veszi észre, hogy a sapka nem is állt jól neki.

Azonban a kemény simléderest mégis puha és kerek *Marimekko* sapkák követték (rózsaszín alapon világoszöld csíkos; világoskék alapon sötétkék csíkos).

Az egyetem alatt nagy *Kangol* simléderesek, később pedig műanyag reklámsapkák (*Kansa, Karjala, TUL...*).

Majd még később görög tengerészsapkák, amelyekből több tíz is összegyűlt.

És baseballsapkák (a sárga Maffia rádiós és a sötétpiros Q-színházak).

És ezek mellé még százszámra jöttek a nem túl jól sikerült, személytelen és rég elfeledett, az Üdvhadseregnek vagy az UFF használtruhaboltnak ajándékozott simléderesek.

De hol van a kis, zöld simléderes sapkám, amelyen elől ott volt a műanyag sárga repülő?

És hol van az a makacs kislány, aki ott ül a Moszkvai Nagyszínház helsinki vendég-előadásán, fején a zöld sapka, és akinek hiába mondták, hogy senki nem néz balettet sapkával a fején.

És aki erre így válaszolt:

– Egyvalaki néz!

VARGA P. Ildikó fordítása

Pirkko Saisio (1949) író, rendező, színész és dramaturg. 2003-ban megkapta a legfontosabb finn irodalmi elismerést, a Finlandia-díjat önéletrajzi elemeket tartalmazó regénytrilógiájának utolsó, *Punainen erokirja* („Vörös válogönyv”) című kötetéért. A sorozat első két kötete a *Pienin yhteinen jaettava* („Legkisebb közös többszörös”) és a *Vastavalo* („Ellenfény”). A trilógia egy fikatív, Pirkko Saisio nevű kislány/nő életéről szól első és harmadik szemlében. A trilógia olvasható apa- és anyaregényként, a leszbikusussá és az íróvá válás regényeként is.

Varga P. Ildikó (1977) a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen finn nyelvet és irodalmat tanít. Pirkko Saisio trilógiájának fordításán dolgozik.

Laura Ruohonen

HADITURISTÁK

Szereplők

INGE, tizennyolc éves lány Stockholmból
SVENSSON ÚR, Inge apja, háborús emléktárgy-kereskedő

JON, egy felrobbantott brit hajó fiatal katonája
BLACK CHARLIE, félkarú, -lábú és -szemű skót tengernagy, a HMS Bulldog fregatt kapitánya

Játszódik a HMS Bulldog fregatt fedélzetén, előbb a Finn-öbölben, majd a Fehér-tengeren, végül a Jeges-tenger fenekén, a krími háború idején.

5. jelenet. ORRKOSÁR

Inge egy deszkán átegyensúlyozott az angol HMS Bulldog fregattrá, a félszemű, -karú és -lábú Black Charlie admirális hajójára. Jon, egy fiatal angol katona épp nagy ívben landol a hajó orrában levő hálóban, kis híján Inge nyakában. Kissé eltájolódva kérdezi:

JON Milyen hajó ez?

INGE Mittomén... valami angol... valami...

JON Je-je-jeee, jejejeeee! Győzizygyőzizyelem! (*Ingére néz.*) Jónapot! Johó! Jó, jó napot.

INGE Te honnan pottyantál ide?

JON Nem mondd, hogy nem láttad?

INGE Na ne már.

JON Aha-aha. Essszméletlen. Képzeld, a hajó felrobban és én repülök, fjúúú... Két elleneséges hajó fölött elhúzok, és ide pottyanok a saját hajónkra, biztos volt vagy három-négy-száz méter, ez csúcs! Rekordtávolság! Ezzméletlen! Először oda, neki a fővitorlának, aztán potty ebbe a kosárba. És semmim se tört el! Semmi bajom! Mondjuk, ha tíz centivel mel-létrafálok, akkor most alulról szagolnám a... kákát, de nekem mindig ilyen eszméletlen szerencsém van.

INGE Ööö...